

พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปลาบึก

บ้านหาดไคร้ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ เป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดลำน้ำโขง วิถีชีวิตของผู้คนที่นี่ผูกพันอยู่กับแม่น้ำโขงเป็นหลัก อาชีพหนึ่งที่เก่าแก่และก่อให้เกิดพิธีกรรมเชิงความเชื่อของคนลุ่มน้ำแห่งนี้ คืออาชีพประมง โดยเฉพาะการจับปลาที่ขึ้นชื่อของลำน้ำโขง คือ “ปลาบึก” ผู้คนในหมู่บ้านหาดไคร้เชื่อว่าปลาบึกเป็นปลาที่มีเจ้าคอยปกปักรักษา เนื่องจากเป็นปลาที่มีขนาดใหญ่ ดังนั้นก่อนการทำการล่าปลาบึกจึงต้องมีพิธีกรรมเช่นสรวงพร้อมบอกกล่าวเป็นเชิงขออนุญาตจับปลาบึกจาก “ผีลวง” ที่กล่าวกันว่าเป็นเจ้าคอยดูแลรักษาปลาบึก ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สืบทอดมาแต่ครั้งโบราณกาล



จากคำบอกเล่าของพ่อบุญเรือน จินาราช พรานล่าปลาบึกแห่งบ้านหาดไคร้ กล่าวถึงการปรากฏตัวของปลาบึกว่าจะเกิดขึ้นเมื่อฝูงนกนางนวลบินอพยพมาสู่ลำน้ำโขง ชาวบ้านที่มีอาชีพประมงจึงเฝ้าคอยสังเกตการมาของนกนางนวล เพราะเชื่อกันว่า นกนางนวลเป็นล่ามของปลาบึก โดยหลังการมาของฝูงนกนางนวลประมาณ 2 สัปดาห์ หรือในช่วงหลังสงกรานต์ประมาณ 4-5 วัน จะเริ่มพิธีกรรมบวงสรวงผีลวง หรือ “เจ้าพ่อปลาบึก” ที่เรียกว่า “พิธีป่า” โดยจะมีเฉพาะคนที่มีอาชีพล่าปลาบึกเท่านั้นเข้าร่วมในพิธีนี้ ซึ่งจะจัดขึ้นที่ปางปลาริมฝั่งแม่น้ำโขง เมื่อช่วยกันจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีเช่นไหว้ต่างๆ อันประกอบด้วย เหล้าขาว ไก่ 1 คู่ กรวยดอกไม้สีขาว เทียน กรวยหมาก และกรวยพลู พร้อมกับมีการสร้างศาลเล็กๆ ขึ้น 1 หลัง ขนาดกว้างประมาณ 1 เมตร ทำขึ้นสำหรับวางเครื่องเช่นไหว้ แล้วนำเครื่องเช่นไหว้มาวางไว้รวมกันที่หน้าศาลทำพิธีผู้ที่อาวุโสที่สุดในหมู่พรานปลาจะทำพิธีบอกกล่าวผีลวง เพื่อขออนุญาตจับปลาบึก หากจับได้แล้วจะกลับมาเลี้ยงอีกครั้งหนึ่ง จากนั้นจะนำไก่ไปฆ่า แล้วต้มให้สุก และฉีกเป็นชิ้นๆ ตีคบนก้อนข้าวเหนียวใส่ไว้ในจาน เพื่อมอบให้กับผีลวง แล้วนำเครื่องเช่นทั้งหมดวางไว้บนศาล รอประมาณ 30 นาที จึงบอกกล่าวขออนุญาตนำเครื่องเช่นไหว้ที่เหลือมากินร่วมกัน



คำบอกกล่าวบวงสรวงผีลวง หรือเจ้าพ่อปลาบึกนั้นสะท้อนถึงความเคารพนบถนอต่อสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างยิ่ง และยังเป็นเชิงวิงวอนขอให้เจ้าพ่อนำปลาบึกมาให้จับได้โดยง่ายอีกด้วย ดังความว่า

“...ขอกราบไหว้สา เจ้าพ่อปลาบึกเป็นเจ้า ข้าพเจ้าผู้เป็นหมอ เป็นพรานถึงเวลาจะตกปลา หากินแล้วต่างคนต่างมีบุปผา ลากา ชันข้าวตอก ตอกไม้และลำเตียนจะมาขออาราธนา อัญเงิน เจ้าพ่อปลาบึก ขึ้นมาสู่ อาทาน ฮ้านหอ เพื่อจะได้บวงสรวงเจ้าพ่อปลาบึก ในวันนี้ ขอหื้อเจ้าพ่อปลาบึกไปจ๊กไปจวนเอาเจ้าน้ำ เจ้าท่า เจ้าเมือง เจ้าแคว้น เจ้าแดน เจ้าเกาะ เจ้าดอน ได้มารับมารองของเหล่านี้ หื้อได้กินอิมหน่าสำราญแล้วขอหื้อเจ้าพ่อปลาบึกไปเอาปลามาเล่นมาลอย เพื่อจะได้กินหอม ต่อม่วนต่อไป...”

หลังจากเลี้ยงผีลวงเสร็จแล้ว ก่อนนำเรือออกหาปลาบึกจะต้องทำพิธีเลี้ยงผีแม่ย่านางเรือด้วย โดยเชื่อกันว่า แม่ย่านางเรือมี 3 ตน คือ นางหมหอมอยู่หัวเรือ นางคำฟูอยู่กลางเรือ และนางแก้วอยู่ท้ายเรือ โดยจะจัดเตรียมเครื่องเช่น 3 อย่าง ได้แก่ หมู ไก่แดง และไก่ขาว ก่อนทำพิธีเลี้ยงจะมีการเสี่ยงทายโดยสุ่มหยิบข้าวเปลือก 3 ครั้ง สำหรับเครื่องเช่นไหว้แต่ละอย่าง หากนับเมล็ดข้าวเปลือกได้เป็นจำนวนคู่ที่เครื่องเช่นใดทั้ง 3 ครั้ง แสดงว่าแม่ย่านางเรือต้องการกินเครื่องเช่นนั้นๆ ชาวบ้านที่จะออกจับปลาบึกต้องนำดอกไม้สีแดง

พร้อมทั้งหมาก พลุ และเทียนมาไหว้ แล้วนำไก่มาพาดที่หัวเรือจนตาย นำเลือดไก่มาทาตั้งแต่หัวเรือจรดท้ายเรือ เพื่อบนบานให้แม่ย่านางเรือนำโชคมาให้ ถือเป็นเสร็จพิธี บรรดาพรานปลาจึงนำเรือออกไปหาปลาบึก โดยใช้เครื่องมือพื้นบ้านต่างๆ อาทิ สะเบ็ง มง กวัก นาม ฯลฯ หลังจากได้ปลาบึกมาแล้ว พรานปลาจะนำมาทำพิธี เลี้ยงผีหลวงอีกครั้งเป็นเชิงบอกกล่าวขอบคุณที่อำนวยให้การล่าปลาบึกสำเร็จด้วยดี

แม้ว่าปัจจุบัน สภาพเศรษฐกิจและสังคมจะเปลี่ยนไปมาก แต่คนที่ทำอาชีพประมงจับปลาในลำน้ำโขงยังคงยึดมั่นตามความเชื่อดั้งเดิมนี้อย่างเคร่งครัดและถือปฏิบัติสืบต่อพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อปลาบึกอยู่เป็นประจำมิได้ขาด นับเป็นวิถีชีวิตที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคน สัตว์ และธรรมชาติอย่างกลมกลืน